

NAGLASCI GLAGOLA NA -AVLJATI

Durđa Škavić

glagoli na -avljati nastaju imperfektivizacijom nekih glagola IV. vrste kojima osnova završava na *v*¹. Uglavnom su prefigirani. Prema tradicionalnoj morfološkoj podjeli glagola na vrste pripadaju I. razredu V. vrste, a prema podjeli koja se osniva na sinkronijskom kriteriju — 4. razredu V. vrste². U priručnoj i stručnoj literaturi naglasno se ostvaruju po dvama uzorcima:

1. *dòbavljati, dóbavljām* (< *dòbavīti, dóbavīm*)
2. *obnávljati, òbnāvljām* (< *obnòvīti, òbnovīm*)³.

Po 1. uzorku sprežu se glagoli kojima se imperfektivizacija ostvaruje zamjenom sufiksa *-iti/-jati*, što daje *-ljati* po jotacijskim pravilima, bez alomorfizacije. Zadržavaju naglasak nesvršenog vida:

dò-bavljati (*iz-*, *na-*, *napri-*, *o-*, *pri-*, *pro-*, *za-*)
za-bòravljati (*po-*, *poza-*)
o-pòravljati (*se*) (*is-*, *u-*)
dò-pravljati (*is-*, *na-*, *po-*, *pre-*, *pri-*, *ras-*, *u-*, *sprāvljati*)
prò-slavljati (*napro-*)
nā-plavljati (*pre-*, *splāvljati*)
stāvljati (*dò-*, *ispò-*, *i-*, *izò-*, *nā-*, *nadò-*, *ò-*, *obù-*, *pò-*, *pòd-*, *poi-*, *prèd-*,
prepò-, *rā-*, *razā-*, *sā-*, *sù-*, *supròt-*, *ù-*, *zapò-*, *zaù-*)
nā-zdravljati (*o-*, *od-*, *po-*).

Po 2. uzorku sprežu se glagoli koji u nesvršenome vidu već imaju dugouzlazni naglasak (*jāvīti — jāvljati*) i glagoli kojima do imperfektivizacije dolazi alomorfizacijom i koji u svršenome vidu mijenjaju naglasak u dugouzlazni (*obnòvīti — obnávljati*):

do-gotāvljati (*pri-*, *z-*)
jāvljati (*brzo-*, *od-*, *po-*)
ob-nāvljati (*po-*, *pre-*, *pri-*, *za-*)
pre-polāvljati (*ras-*).

Kolebanja se javljaju jedino pri naglašavanju riječi *zaboravljati*: umjesto oče-

¹ S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb, 1986, str. 466.

² Dosadašnje gramatike donose tzv. morfološku podjelu glagola na vrste (šest vrsta koje se prema potrebi dijele na razrede). S. Babić je, međutim, smatrajući da se gramatičar suvremenoga jezika mora držati samo sinkronijskoga kriterija, u *Povijesnom pregledu, glasovima i oblicima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1991, zadržao takvu podjelu, te je, na primjer, glagole na *-ati*, *-am* iz I. razreda V. vrste prebacio u 4. razred.

³ Ovako ih naglašene donose: D. Daničić, *Akcenti u glagola*, Rad JAZU, VI, 1869; *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1880-1976; T. Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1931; S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb, 1986; V. Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, 1991.

kivanoga naglasaka *zabòravljati* neki priručnici, poštujući u ostalim slučajevima kodificiranu normu, donose naglasak *zaborávljati*⁴, *pozaborávljati*⁵, *zaborávljānje*, *poborávljati*⁶. Zabilježen je i naglasak *zlostávljānje*⁷, što pretpostavlja infinitiv *zlostávljati*.

Tako propisuje dosadašnja kodificirana norma, pa se toga držala većina hrvatskih jezikoslovaca bez obzira na pojedinačna polazna naglašavanja koja nisu bila sukladna kodificiranoj normi, i tako je poučavala.

Godinama sam i ja, radeći na Akademiji dramske umjetnosti i u zagrebačkim kazalištima, upozoravala studente i glumce da kodificirana norma propisuje naglaske *nábavljati*, *opòravljati*, *pòstavljati*, *ùpravljati*..., no mnogi su od njih uporno ostvarivali naglaske *nabávljati*, *oporávljati*, *postávljati*, *uprávljati*... I ako bih u jednoj predstavi i uspjela dobiti traženi naglasak, u sljedećoj bi se glumci ponovno vraćali svojem polaznom naglašavanju, a bili su iz različitih hrvatskih govornih područja. Na 10 studenata u naraštaju jedan do dva ostvarivali su drugačije naglaske, tj. *nábavljati*, *opòravljati*... U stručnoj je literaturi zabilježeno da i govornici na Radio Zagrebu ostvaruju naglaske *rasprávljati*, *pretpostávljam*⁸ (što pomicanjem naglasaka daje *pret-pòstávljām*).

To je pokazatelj da u hrvatskoj jezičnoj praksi supostoje oba naglašavanja, i ono po dvama naglasnim uzorcima i ovo u kojem se, u procesu pojednostavljenja, provelo naglasno izjednačavanje, i to u korist naglasnog uzorka *obnávljati*, *òbnávljām*.

U ovakvim se slučajevima uvijek nameće pitanje kojemu od ovih dvaju naglašavanja treba dati prednost, jer je nepobitna činjenica da u hrvatskim novostokavskim govorima postoje oba. Reći da se od određenoga broja ispitanika za jednu ili drugu mogućnost odlučilo više ili manje njih, nije dovoljno. A valjalo bi i saznati je li postojanje samo jednoga naglasnog uzorka novija pojava ili je upravo takvo naglašavanje oduvijek bilo svojstveno glavnini hrvatskih govora.

Odgovore na ova pitanja potražila sam u starijoj i novijoj hrvatskoj stručnoj literaturi, u dijalektološkim zapisima..., građi koja bilježi i naglaske. Na žalost, takve je građe malo, pa su nam još dragocjeniji i najmanji, makar pojedinačni pokazatelji i primjeri.

Što se tiče starije hrvatske stručne literature, postoji za proučavanje upravo hrvatskoga jezika malo, ali značajno djelo — *Slovnica Hèrvatska*, Antuna Mažuranića, iz 1859. godine. Iako je sam autor napisao da su mu pri rješavanju nekih naglasnih dvojbi pomogli »najvećma Karadžić« i Daničić svojom »srpskom gramatikom«, pri naglašavanju glagola na -avljati nije nimalo dvojio. Mažuranić se u ovome slučaju ne drži njihovih naglasaka, takozvane Daničićeve naglasne norme. Za Ma-

⁴ T. Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1931, str. 447; I. Brabec, M. Hraste, S. Živković, *Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb, 1954, str. 133.

⁵ T. Maretić, n. dj.; *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1880–1976.

⁶ *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1880–1976.

⁷ Isto, s naznakom da je naglasak zabilježen u Lici, ali glagolima *zlostaviti*, *zlostavljati* nisu zabilježeni naglasci.

⁸ N. Opačić, Slušajući programe Radio-Zagreba, *Jezik*, XXV, br. 5.

žuranića se oni naglasno ostvaruju samo kao *-právljati*, *-stávljati*, *-zdrávljati*, *-báv-ljati*, *-gotávljati*⁹.

I u novijoj se stručnoj literaturi javljaju odstupanja od kodificirane norme: za-bilježena su supostojanja oba načina naglašavanja, a neki se jezikoslovci odlučuju za naglašavanje glagola na *-avljati* samo po jednome naglasnom uzorku (*obnáv-ljati*, *òbnáv-ljām*). Iako se radi o pojedinačnim primjerima, pokazuju nam kako su se u o-voj problematici opredijelili njihovi autori. Riječ je o Stjepanu Ivšiću, Petru Skoku, Ljudevitu Jonkeu i Juliju Benešiću, dakle o stručnjacima koji su dobro poznavali kodificiranu naglasnu normu, ali su od nje svjesno odstupili.

Stjepan Ivšić¹⁰ bilježi supostojanje oba načina naglašavanja, jer se tako »čuje još danas u velikom dijelu slavonske Posavine«: *òstavljati* i *ostávljati*, *pòpravljati* i *poprávljati*, *ràspravljati* i *rasprávljati*, *správljati* i *správ-ljati*, *stáv-ljati* i *stávljati*, *zà-bavljati* i *zabávljati*.

Kod Petra Skoka¹¹ nisu svi glagoli na *-avljati* naglašeni, ali se kod onih koje donosi s naglaskom uglavnom odlučio za *-ávljati*: pod natuknicom *prāv* nalazimo glagol *uprávljati*, *ùprávljām*, a pod *stāv* — *stávljati*, *stávljām*, s prefiksima.

Ljudevit Jonke¹², pišući o naglašavanju na »našoj Radio-stanici«, kaže: »Tako on-da od akcenata u riječima sa starijom akcentuacijom, kao što su *asistènt*, *debātnī* ... *rasprávljāmo* ... u novoštokavskim govorima nastaje *asistent*, *dēbatnī* ... *ràsprávljā-mo* ...«, što pretpostavlja infinitiv *rasprávljati*.

Ne možemo ne spomenuti Julija Benešića¹³, koji je zadržao naglasak infinitiva kakav propisuje kodificirana norma, ali je produžio slog ispred *-vljati*, pa neke gla-gole ove kategorije, ne sve, naglasno ostvaruje ovako: *isprávljati*, *isprávljām*; *nà-zdrávljati*, *nàzdrávljām*; *prèdstávljati*, *prèdstávljām*; *pretpòstávljati*, *pretpòstávljām*; *pòzdrávljati*, *pòzdrávljām*; *pròbávljati*, *pròbávljām*... Na taj je način verificirao upo-rabni naglasni ostvaraj prezenta, a za infinitiv je našao kompromisno rješenje¹⁴.

Naglašavanje svih glagola na *-avljati* po samo jednom naglasnom uzorku, i to *obnáv-ljati*, *òbnáv-ljām*, nije svojstveno samo novoštokavskim govorima. Nalazimo ga i u čakavskim i kajkavskim govorima:

Kojima nelagodni

Mogu uprōvjāt

*I vlodat.*¹⁵

⁹ N. dj., str. 106. i 129.; Mažuranićeve naglasne znakove zamijenila sam odgovarajućim naglas-cima.

¹⁰ S. Ivšić, Akcenat u Gramatici Ignjata Alojzije Brlića, *Rad JAZU*, 194, 1912, str. 147–153.

¹¹ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1971.

¹² Lj. Jonke, Akcentuacija na našoj Radio-stanici, *Jezik*, IV, br. 5.

¹³ J. Benešić, *Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića*, Zagreb, 1989.

¹⁴ *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1880–1976, koji se u naglašavanju glagola na *-avljati* drži tzv. Daničićeve naglasne norme, na ovaj način naglašava glagol *zapòtávljati*, *zapòtáv-ljām*, s napomenom da je zabilježen u Vinkovcima i okolini.

¹⁵ S. Pulišelić, *Glos sa škrop*, Zagreb, 1973, str. 142 (naglaske označili P. Šimunović i R. Vidović).

... mi te od srca pozdravjamo — tvoj barba i teta — ...¹⁶

... Trgov'c jo prijazno pozdrâvja.¹⁷

... U Biškupcu se dugi akcenti najčešće čuvaju: *pûščamo ... ostâvlajo ...* prema stanju u Črečanu: *pûščâmo ... ostâvlâjo ...*¹⁸

I još jedna provjera! Pri rješavanju naglasnih nedoumica akcentolozi pozivaju u pomoć, osim čakavskoga, i ruski naglasni sustav, ističući da »ruski naglasak stoji i sa *štokavskim* u pravilnom odnosu, pa se iste ili slične riječi u ruskom i u našem jeziku naglašavaju po ovim pravilima: ... Ako u našem jeziku riječ ima *uzlazan naglasak* (dugi ili kratki), onda je u ruskom naglašena *za jedan slog dalje prema kraju*: hrv. *rúka, sêlo* — rus. *ruká, seló*»¹⁹. Prema tome, ruskim naglascima *dobavlját', ispravlját', nastavlját', postavlját', pozdravlját', proslavlját', upravlját'* ... odgovaraju naglasci *dobâvljati, isprâvljati, nastâvljati, postâvljati, pozdrâvljati, proslâvljati, upravljati ...*, što znači da su naglasci koje rabi većina hrvatskih govornika izvorniji i stariji nego naglasci koje propisuje dosadašnja kodificirana norma.

Navedeni su nam primjeri potvrda da je u hrvatskim govornim supostojalo, a i danas supostoji dvojako naglašavanje glagola na -avljati: po dvama naglasnim uzorcima (*dobâvljati, obnâvljati*) i po samo jednome naglasnom uzorku (*obnâvljati*), kao dvostrukosti kojih ima i u drugim jezičnim područjima.

Naglašavanje po dvama naglasnim uzorcima, koje je do sada propisivala kodificirana norma, manjinsko je, ali još uvijek nije došlo u situaciju da ga možemo isključiti kao stilsku rezervu. Naglašavanje samo po jednom uzorku, i to po uzorku *obnâvljati, obnâvljâm*, većinsko je i pri kolebanju valja mu dati prednost.

SAŽETAK

Durda Škavić. Akademija dramske umjetnosti
UDK 801.612:808.62, izvorni znanstveni članak
primljen 29. siječnja 1996., prihvaćen za tisak 14. ožujka 1996.

Stressing Verbs in -avljati

Two stress systems coexist in Croatian regional dialects for verbs ending in -avljati. One of the two allows for dual stress positions (*dobâvljati, obnâvljati*), the other for a single position only (*obnâvljati*). The single stress model is in majority and should be given priority whenever doubt arises.

¹⁶ *Besedi s kamika i 'z mora*, Rijeka, 1968, str. 125 (naglasci: I. Cuntl).

¹⁷ I. G. Kovačić, *Ognji i rože*, Zagreb, 1945, str. 54 (naglaske obilježio sam autor).

¹⁸ I. Kalinski i A. Šojat, *Zelinski tip govora, Rasprave Instituta za jezik*, II, Zagreb, 1973, str. 27.

¹⁹ M. Kravar, *Gramatika ruskoga jezika*, Zagreb, 1948, str. 16.